

A fehértemplomi magyar sajtó a századfordulón. Lakatos Évának tiszteletteljes főhajtással sajtótörténeti munkássága előtt. Többszöri sikertelen kísérletet követően az első, igazán eredményes lépést a fehértemplomi lapalapítás terén Hegyi József, a helyi főgimnázium magyar irodalomtanára tette meg, aki Wunder Gyula helybeli nyomdással és lapkiadóval együtt 1910. január 6-án olvasói kezébe adta a *Fehértemplom és Vidéke* című lap első számát. A csütörtökönként négy – alkalmanként hat – oldalon megjelenő újság magát közművelődési, társadalmi és közérdekű hetilapként hirdette, és indulásakor első oldalon jelentette be: „Jelen számunkkal városunkban új lapot indítunk meg a magyar közművelődés és társadalom szolgálatára, s a hazafias szellem ápolására. Hisszük és reméljük, hogy a hazafias fehértemplomi közönség anyagi és erkölcsi támogatása nem marad el, s az új magyar lap útját ezúttal siker koronázza.” A nyomdász laptulajdonost – aki feltehetően csak az üzleti vállalkozás kezdetéhez adta a cégét és a nevét, hiszen egy évvel később, 1911-ben már fiára, Wunder Gusztávra ruházta át a kiadóhivatal vezetését – vállalkozásában biztatta a remény, hogy a határvidéken a magyar kultúra évről évre erősebb, mélyebb gyökereket ver, s az irodalomnak, a művészetnek és a tudománynak már vannak a városban olyan művelői, akik alkalmasak a missziós feladatok ellátására. Hazafias céljai mellett a lap a tárgyilagos igazság szószólója kíván lenni. A *Fehértemplom és Vidéke* szerkesztősége a béke és szeretet nevében köszöntötte Fehértemplom polgárait, ugyanakkor hangsúlyozta: élni fog a nyilvánosság nyújtotta lehetőségekkel, ha valaki föl merné emelni szentségtörő kezét e „Szentháromság” ellen.¹ Ennek jegyében kérte a szerkesztőség az olvasói támogatását. A kor szokásainak megfelelően a *Fehértemplom és Vidéke* is az első oldalon többnyire politikai vezércikkkel nyitott, az Aktualitások nyomban utána, az 1–2. oldalra kerültek. Fontos eleme volt a lapnak a Tárca, mely a vonal alatt az 1–2., olykor a 3. oldalra átnyúlva jelent meg. A Hírek 2–3., alkalmanként a 4. oldalon, a Csarnok (irodalom, tárcsa, tudósítás) a 4–5. oldalon volt olvasható, ezt az 5–6. oldalon a Hirdetések követték. A Sporthírek először 1914. április 30-án kaptak helyet a lap 4. oldalán.

Nem ez, az 1910. évi volt az első lapalapítási és lapkiadási kísérlete a Wunder nyomdának. Wunder Gyula – Julius Wunderként – jóval korábban, a kiegészítés évében, 1867-ben kezdte a lapkésztést. Az új lap, a *Fehértemplom és Vidéke* első számának vezércikkében az elődei sorában két újságot is megemlített: az egyik sok-sok évvel korábban *Fehértemplomi Lapok*, a másik *Magyar Alduna* címen jelent meg. Mindkettőt a közöny és az érdektelenség fojtotta meg: az 1880-as évek közepén a délvidéki határszélen nem volt még pártoló közönsége az olyan vállalkozásnak, amely a magyar nyelv és kultúra segítségével tett kísérletet a nemzetiségek megnyerésére. A magyar és német nyelven megjelenő *Fehértemplomi Lapok – Weißkirchner Blätter* 1885. január 1-jén már az ötödik próbaszámát jelentette meg, még sincs nyoma annak, hogy a hetilap túlélte volna az indulást. A tulajdonos az első oldalon két nyelven hirdette önmagát: *Városi, megyei, gazdasági és iskolai érdekeket képviselő irodalmi hetilap – Wochenblatt für städtische, wirtschaftliche literarische Komitats- und Schulinteressen*, a lap felelős szerkesztője a főgimnázium helyettes igazgatója, Simon Péter volt. A lapalapító és a lapszerkesztő egyaránt külső erők támogatásában bízott, országos hírű írók közreműködésében reménykedett, ugyanakkor megjegyezték: „az eddigi előfizetők száma még korántsem elegendő arra, hogy a lap fennmaradhasson, miért is ama nemes cél nevében ismételtlen kérjük annak megrendelése által való anyagi támogatását, hogy terjedelem- és kiállításra nézve is inkább megfelelhessen az igényeknek”.² Az előfizetői felhívás németül, gót betűkkel is megjelent, egyébként a hatoldalas lapban minden hírt és tudósítást két nyelven közöltek, így Simon

¹ *Beköszöntő = Fehértemplom és Vidéke*, 1910. január 6., 1.

² *Előfizetési felhívás a Fehértemplomi Lapok cz. heti lapra = Fehértemplomi Lapok*, 1885. január 1., 1. – Előfizetők elfogad Wunder Gyula kiadót (Wendelini utca a Heller-féle szálloda mellett), vagy a szerkesztő Simon Péter államfőgymnasiumi h. igazgató (az államfőgymnasiumban, vagy a Maderspach-utca 152. sz.) – olvasható a felhívás végén.

Péter főszerkesztő *A magyar színészet állandósítása Temesvárott* című beszámolóját is.³ Mellette Johann Weng *Prosit Neujahr!* című írásában először németül köszöntötte az új esztendőt.

A *Magyar Alduna* című négy-, esetenként hatoldalas közművelődési és társadalmi hetilap első száma tizenkét évvel később, 1897. január 1-jén jelent meg (csak a második, január 7-i száma ismert), felelős szerkesztőként Kőhalmi Berán Oszkár jegyezte, aki főmunkatársul Szentgyörgyi Lajost vette maga mellé (kettejük neve szerepelt az újságban laptulajdonosként is), a kiadóhivatal ezúttal is Wunder Gusztáv könyvnyomdájában volt. A szerkesztő azonban alig két hónap múltán átadta a helyét „a nagy tudású, széles látókörű és finom ízlésű” Bottlik Dezső királyi közjegyzőnek. Ám ő sem maradt sokáig a lap élén, kilenc hónap múlva a *Magyar Alduna* szerkesztését Gál Kálmán főgimnáziumi tanárra ruházta át. A lap programjára a második évfolyam első, 1898. évi január 6-i számban olvasható előfizetési felhívásból lehet következtetni. A szerkesztőség elégedetten nyugtázta, hogy az előző év során sikerült leküzdeniük a kezdeti nehézségeket, és mostantól még tudatosabban és még határozottabban törnek a céljaik felé. Fontosnak vélték hangsúlyozni, lapjuk nem politikai irányultságú, elsődrendű feladatnak a magyar nemzeti érzés, az irodalom és műveltség ápolását tekintik, és céljuk, felkutatni és megmutatni mindazt a magyar közösségi hagyományvilágot, melyeknek meghatározó szerepe van a nemzetépítésben. Ehhez kérték olvasóik támogatását. A szerkesztői üzenetéből az is kiderül, hogy a *Magyar Alduna* olvasóközönségét a város és környéke mellett Báziásból, Ó-Palánkából, Temes-Gerebencből, Szászabányából, Versecről és Temesvárról toborozta.

Gál Kálmán – aki a második évfolyam első számától irányította a lapot – évtizedeken át Fehértemplom magyarságának kiemelkedő szellemi vezetője volt, a lapja iránt megnyilvánuló részvétlenséggel azonban ő sem tudott megküzdeni, és a bukást követően Wunder Gusztáv, a kiadó tulajdonosa az újság 1898. június 30-i számának első oldalán így köszönt el az olvasóitól: „Mint-hogy lapunk, a Magyar Alduna a t. közönség részéről nem részesült abban az anyagi támogatásban, amelyre jogosan igényt tarthatott, annak további kiadását – sajnálatunkra – mai nappal beszüntetjük.” Ugyanott a felelős szerkesztő, Gál Kálmán is búcsút vett a kollégáitól. Rövid másfél éves megjelenése során a *Magyar Alduna* a munkatársai sorában tudhatta Király Pált, kora neves történészt, a főgimnázium igazgatóját – akinek munkásságával több ízben is foglalkozott a lap –, Schmidt Ágoston főgimnáziumi tanárt és Schenk Jakabot, a fehértemplomi állami elemi és polgári leányiskola igazgató-tanárát. 1898. január 27-én *25 év* címmel megemlékeztek a határőrvidék Magyarországhoz történt visszacsatolásának negyedszázados évfordulójáról, március és április során pedig öt folytatásban közölték Fábry Géza *A vér* című kisregényét, Budapestről pedig a Bánság egyik jeles történelmi családjához tartozó, Maderspach Olivérné jelentkezett elbeszéléseivel. Nem a szerkesztőségen múltott tehát, hogy Fehértemplom második magyar nyelvű hetilapja sem érte meg boldog férfikorát.

Amikor a fehértemplomi német nyomdatulajdonos, Wunder Gyula magyar nyelvű hetilapok kiadására szánta magát, már gazdag kiadói és szerkesztői tapasztalattal rendelkezett, ő volt a helyi *Die Nera*, a Délvidék legrégebbi hetilapjának megalapítója, és 1912 áprilisában történt visszavonulásáig negyvenöt éven át a tulajdonosa és szerkesztője. A *Die Nera* első száma a kiegészítés évében 1867-ben jelent meg, és a kései megemlékezés szerint Wunder Gyula „nehéz viszonyok és súlyos megpróbáltatások között bár német nyelven, de hazafias szellemben szerkesztette” a lapját.⁴ 1912-ben, 77 éves korára való tekintettel megvált az újságtól, s annak tulajdonjogát Kováts Jánosra ruházta át. 1916. január 2-án már arról tudósított a lap, hogy „Laptársunk a *Die Nera* január 1-jén

³ SIMON Péter, *A magyar színészet állandósítása Temesvárott = Fehértemplomi Lapok*, 1885. január 1., 1–3.

⁴ *Gazdát cserélt a Nera = Fehértemplom és Vidéke*, 1912. április 25., 3.

50-ik évébe lépett”.⁵ Egy évvel később, 1917. január 4-én a *Fehértemplom és Vidéke* így emlékezett meg a *Die Nera* jubileumáról: „Ötven éves jubileumot ünnepelt a Nera helyi német lap vasárnapi számával. Érdekes megjegyezni, hogy a lap I. Ferenc József koronázása évében indult meg, és azóta hűen szolgálja hírlapi hireivel, közérdekű cikkeivel Fehértemplom érdekeit. Jubileuma is IV. Károly király és felséges neje koronázási évére esik. Kívánjuk, hogy laptársunk a második ötven évet is dicsőséges pályafutásával megérje. Mindenesetre nagy múltra tekint vissza, ezért jövője is nagy reményekre jogosít.”⁶ Néhány hónappal később, 1917. június 7-én az újság bejelentette: Wunder Gyula volt nyomdatulajdonos, és „helyi laptársunknak, a Nerának 45 éven át volt tulajdonosa, kiadója és szerkesztője”, június 6-án, életének 82-ik évében meghalt.⁷

A *Die Nera* hosszú évtizedeken át megajándékozta olvasóit a *Nera Naptárral* is. 1913-ban, a 26. szám megjelenésének bejelentésekor a *Fehértemplom és Vidéke* a Délvidék kedves házi naptárának nevezte a kiadványt, melyet akkor már a szerkesztéstől visszavonult Wunder Gyula helyett a fia, Wunder Gusztáv állított össze.⁸ „Kedves barátja e fordulatosan szerkesztett naptár németségünknek” – írta a lap. Az 1914-es évi (egyetlen fellelhető) naptár adataiból derül ki, hogy valójában ökömenikus kiadvány volt, hiszen néven nevezve és megszólítva is a felekezeteket, a katolikus, a protestáns, a görögkeleti hívek, valamint a zsidóság tájékoztatására és szórakoztatására született.⁹ A Wunder cég – a híradások szerint – a maga korában a Délvidék egyik legdinamikusabb és legmodernebb sajtóvállalata volt, a hirdetés szerint Wunder Gyula könyvnyomdája „mindennemű nyomtatványokat a legszebb kivitelben készíti”.¹⁰ 1912 szeptemberében bejelentették, hogy nyomda mostantól a legújabb villamos motorerővel dolgozik,¹¹ ami azután a lap- és könyvkiadás mellett a képes levelezőlapokat is „gyönyörű kivitelben” állította elő.¹²

A *Fehértemplom és Vidéke* című hetilap – melynek első számát „úgy a városban, mint a vidéken igen rokonszenvesen fogadták”¹³ – indulásának pillanatában tisztában volt a vállalt feladat súlyával: a nemzetiségi vidéken általános érvénnyel és óriási tapintattal kell szolgálnia a közösség érdekeit. Felelős szerkesztője, Hegyi József 1910. december 29-én *Beszámoló* című, az első évfolyam sikerei fölött tartott számvetésében elmondta: kezdetben mindössze 150 előfizetőjük volt, ami egy vállalkozás tekintetében akkoriban a vakmerőséggel volt határos. Ám az év végére ez a szám 200-ra nőtt, és ez a „szép erkölcsi siker új lelkesedést” önt beléjük. A 19. század végén 10 000 lakosú városban a magyarok száma alig haladta meg a három-négyszázat, ennél azonban jelentősebb volt

⁵ *Félszázados újság = Fehértemplom és Vidéke*, 1916. január 6., 2.

⁶ *Nera jubileuma = Fehértemplom és Vidéke*, 1917. január 4., 2.

⁷ *Gyászjelentés = Fehértemplom és Vidéke*, 1917. június 7., 3.; *Temetés = Fehértemplom és Vidéke*, 1917. június 14., 2.

⁸ *Nera naptár* 26-ik évfolyamában jelent meg a Délvidék kedves házi naptára Wunder Gusztáv szerkesztésében. Ára 50 fillér. *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. december 11., 3.

⁹ *Nera-Kalender vormals Ung.-Weisskirchner Hauskalender auf das Jahr der christlichen Zeitrechnung 1914 welches ein Gemeinjahr von 365 tagen ist für Katholiken, Protestanten, Griechen und Israeliten*, Sechszundzwanzigsten Jahrgang, Fehértemplom, Druck und Verlag von Gustav Wunder é. n. [1914] 79 + [28] p.

¹⁰ [Hirdetés] = *Fehértemplom és Vidéke*, 1910. október 6., 6.

¹¹ Lapunk könyvnyomdája, mely a Wunder Gusztáv tulajdonát képezi, legújabb villamos motorerővel dolgozik. *Fehértemplom és Vidéke*, 1912. szeptember 5., 3.

¹² Fehértemplomi és más képes levelezőlapok gyönyörű kivitelben kaphatók Wunder Gusztáv könyvnyomdájában (hirdetés). *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. július 17., 5.; július 24., 5.

¹³ *Hírek*, Lapunk első számát (...). *Fehértemplom és Vidéke*, 1910. január 13., 2.

a környező falvak és települések magyarságának a létszáma.¹⁴ Wunder Gusztáv korábbi lapalapítási kísérleteiből eredően is tudta, hogy minden – a lapja és vele együtt a vállalkozása sorsa is – a munkatársak helyes megválasztásán áll vagy bukik.

Hegyi József, a maga szellemi arculatával egészen kiválóan illeszkedett be a hetilap életébe. Lapja 1910. szeptember 8-i számában még előfizetőket gyűjtött *Franciaország története* című három kötetes munkájára, mai ismereteink szerint ez a műve nem jelet meg.¹⁵ Az 1911. esztendő első száma kora neves temesvári költőnőjének, Jörgné Draskóczy Ilmának a főszerkesztésével jelent meg, Hegyi Józsefnek a felelős szerkesztői tisztség jutott – ez sem sokáig.¹⁶ 1912. december közepén a lap tulajdonosa, Wunder Gusztáv a következő közleménnyel fordult az olvasóihoz: „Van szerencsém szíves tudomásukra hozni, hogy olyan okok miatt, amelyeket egyelőre nyilvánosságra hozni nem akarok, kénytelen voltam a mai nappal e lap szerkesztését ideiglenesen magamra vállalni. Remélhetőleg rövid időn belül azon helyzetben leszek, hogy új szerkesztő és munkatársakkal léphessek a nyilvánosság elé. Addig is kérem nagybecsű támogatásukat. Tisztelettel Wunder Gusztáv felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos.”¹⁷ Hogy súlyos konfliktus támadhatott a szerkesztőségen belül, arra egyfelől a tapintatos laptulajdonosi közleményből, másfelől pedig a harmadik oldalon közzétett nyilatkozatból lehet következtetni. Eszerint: „Tisztelettel tudatom lapunk olvasóival, hogy a lap kötelékéből főszerkesztőmmel Jörgné Draskóczy Ilma öngagságával és Szabolcska Mihály főmunkatársammal együtt e hó 16-án kiléptem. Ebből kifolyólag elmulaszthatatlanul kedves kötelességemnek ismerem, hogy összes olvasóinknak és munkatársainknak a 3 éven át tapasztalt szíves erkölcsi támogatásért ez úton mondjak hálás köszönetet. Desi és oroszhegyi Hegyi József kir. főgimn. tanár.”¹⁸

A *Fehértemplom és Vidéke* 1913. évi január 2-i és január 9-i száma a szerkesztő nevének feltüntetése nélkül jelent meg, csak a 13-i számban tüzték a lap fejléce alá az új felelős szerkesztő dr. Bodor Aladár, a főgimnázium magyar irodalom tanárának a nevét. Az új felelős szerkesztő rövid pár soros beköszöntőjében semmi újat nem ígért, a hetilap eddigi tartalma és iránya mellett kötelezte el magát.¹⁹ Néhány héttel később, 1913. február 27-én azonban már ismét Wunder Gusztáv a lap felelős szerkesztője. Bodor Aladár újabb nyilatkozatából mindössze annyi derült ki, lapszerkesztőként valakiket a városban nagyon megbánthatott.²⁰ Wunder Gusztáv laptulajdonos fontosnak tartotta még abban a számban közölni, hogy a távozást kiváltó, vitatott írás az ő tudta és beleegyezése nélkül jelent meg, amiért is a maga részéről szíves elnézést kért.²¹

Sziklay Ferenc a főgimnázium magyar–latin szakos tanára 1913. április 17-én foglalta el a lap élén a felelős szerkesztői posztot,²² ám néhány hónappal később saját kérésére a kultuszminisztérium Fehértemplomból a kassai főreáliskolába helyezte át. Sziklay még csak a nyári vakációra utazott el, amikor a lapkiadó már közölte: helyette megbízottként „a szerkesztőség ügyeit Dr. Stricker Jenő helybeli ügyvéd vállalta el”.²³ Stricker Jenő 1913. augusztus 28-án lett a *Fehértemplom és*

¹⁴ Dési és oromhegyi HEGYI József, *Beszámoló* [Lapjelentés és újságtörténet] = *Fehértemplom és Vidéke*, 1910. december 29., 1–2.

¹⁵ Lapunk felelős szerkesztője [Hegyi József] (...). *Fehértemplom és Vidéke*, 1910. szeptember 8., 3.

¹⁶ Főszerkesztő Jörgné Draskóczy Ilma. *Fehértemplom és Vidéke*, 1911. január 5., 1.

¹⁷ *Tisztelt Olvasóim!* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1912. december 19., 1.

¹⁸ *A magam ügyében* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1912. december 19., 3.

¹⁹ BODOR Aladár, dr., *Beköszöntő* – *Az új szerkesztő* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. január 16., 1.

²⁰ BODOR Aladár, A n. é. olvasóközönséghez = *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. február 27., 3.

²¹ *Nyilatkozat* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. február 27., 3.

²² *Beköszöntő* – *Az új szerkesztő* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. április 17., 1.

²³ *Szerkesztőségünk* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1913. június 26., 3.; július 3., 3.

Vidéke felelős szerkesztője.²⁴ Sziklaytól – megköszönve a város művelődési életének érdekében tett szolgálatait – a szerkesztőség Fehértemplom nagyérdemű közönségének nevében búcsúzott. 1913. november 13-án a lap címlapján főmunkatársként üdvözölte Berkes Józsefet.²⁵

Berkes József megjelenésével új korszak kezdődött a hetilap életében. A nagy tapasztalattal rendelkező szerkesztő 1914. március 21-én felelős szerkesztőként vette át a lap irányítását. A *Hazáért* című, programadó írásában leszögezte: „Szolgálni kívánjuk továbbra is lelkes örömmel a magyar kultúra ügyét idelelni, ahol már nem egyszer oly hangokat is hallhattunk, főleg az újabb időben, melyek ábrándos alaptalanságuk miatt nem illeszthetők bele az egységes magyar állameszme keretébe, szolgálni kívánjuk azokat a régi, tradíciók megszentelte erkölcsi és szociális ideákat, amelyek a társadalmi rend alapjait képezik, és azon modern eszméket, amelyek a kultúra fejlődéséhez valóban hozzájárulnak.”²⁶ Igazi belépőjét azonban első vezércikke, a *Nemzetiségeink figyelmébe* című írása jelentette. „Higgyék el nemzetiségeink – írta vezércikkében Berkes József –, hogy a magyar állam örül, ha Goga Oktavián román nyelven zengi szép dalait, ha Jovanovics szerbül dalol, örül, hogy Lenau németül pengeti a lantot, mert a kultúra ügyét szolgálják és szolgálták. Örvend a magyar állam, ha gyárat emeltek, ha felfedeztek, ha mérték, ha gyalultok, ha szántatok, ha bármit is tesztek, ami lendít a kultúrán, de nem rendít a magyar államon, amely trikolorja alatt vezetőők óhajt lenni.”²⁷ Súlyos, figyelmeztető szavak – a magyarság és a nemzetiségek felé egyaránt. A Balkánról érkező hírek miatt, érezhető módon tele volt feszültséggel a közélet, ez lehetett a forrása Berkes József beköszönő vezércikkének, miközben maga sem sejtette, milyen rövid lapszerkesztői pályát szabott neki a történelem. 1914. május 7-én még az ő szerkesztésében jelent meg a *Fehértemplom és Vidéke* jóval korábban beharangozott családi melléklete, *Az Otthon*.²⁸ A melléklet nyolc oldalon közölt a fővárosi lapokból ollózott irodalmi, művészeti írásokat, divatrovatával a hölgyolvasóinak kedveskedett, gyermekoldalával pedig az ifjú nemzedéket szerette volna megnyerni. A budapesti cégek hirdetéseit pedig már a remélt ügyfeleket szólította meg.

Az 1913 novembere utáni közel egy esztendő során érezhető volt az a frissesség, amit Berkes József a hetilap szellemiségébe hozott. Nagyon sokat publikált, hol teljes névvel, hol B. J., (B. J.), (bj) szignókkal, és biztosra vehető, hogy a név nélkül megjelent vezércikkek jelentős hányada is az ő tollán született. Írt vezércikket (*A demokratikus vidéki társadalom*, 1913. december 18.) és történelmi esszét (*230 év – A török félhold 1463-ban lépett Európa földjére*, 1914. február 5.), elbeszélést (*Álomból*, 1913. november 13.) és verset (*Valamikor réges-régen*, 1913. december 18.), tárcát (*A jövő évtized regénye*, 1913. december 4.) és könyvismertetőt (*Marcel Pervost: Asszonyi dolgokról*, 1913. november 20.), és az idők rosszra fordultával írt sok-sok tudósítást a háborúról (*Nemzetiségeink a háborúban*, 1914. szeptember 24.; *A háború anyagai*, 1914. október 1.). Ber-

²⁴ Dr. Sziklay Ferenc, lapunk volt felelős szerkesztője Kassára történt áthelyezése folytán ezen tisztségéről leköszönt. A lap felelős szerkesztését Dr. Stricker Jenő helybeli ügyvéd, a lap eddigi helyettes szerkesztője vállalta el. *Szerkesztőségünkől = Fehértemplom és Vidéke*, 1913. szeptember 4., 2.

²⁵ *Szerkesztőségünkől = Fehértemplom és Vidéke*, 1913. november 13., 2.

²⁶ BERKES József, *Pro domo = Fehértemplom és Vidéke*, 1914. március 12., 1. – Volt felelős szerkesztőjétől így búcsúzott a lap: Dr. Stricker Jenő felelős szerkesztőnk megválik lapunktól elfoglaltsága miatt. Távozását sajnáljuk, de elismerésünket nem tagadhatjuk meg tőle. Mert épp akkor állt lapunk élére, amikor a lap a legnagyobb bajokkal megküzdőn volt kénytelen. De hálával adózunk neki azért is, mert szeretettel, ügyes tollal volt harcossá a magyar érdekeknek. *Fehértemplom és Vidéke*, 1914. március 12., 2.

²⁷ BERKES József, *Nemzetiségeink figyelmébe = Fehértemplom és Vidéke*, 1913. november 13., 1–2.

²⁸ „Változás a lapunkban” (...) havonként egyszer megjelenő, legalább nyolcoldalas melléklet: *Az Otthon. Fehértemplom és Vidéke*, 1914. január 22., 3.

kes József a szó nemes értelmében valóban lapot, igazi újságot „csinált”, minden energiáját arra fordította, hogy igényes és színvonalas tájékoztatást nyújtson az olvasóinak. 1914. január 15-én a *Fehértemplom és Vidéke* arról számolt be, hogy a lap főmunkatársa, előző nap a D. M. K. E. kultúrestjén „ritkán hallott tartalmas, s eszmékben dús szabad előadást tartott a modern asszonyról”.²⁹ A szarajevói merénylet utáni hetekben Berkes Józsefet is mozgósította a hadsereg, s a fronton kórházi lelkészként teljesített szolgálatot. Kapcsolata a lapjával ezt követően is hosszú időn át tartott, írásaival alkalmanként továbbra is jelentkezett: a 315 tábori postáról küldte az *Ellenséges földön* című elbeszélését (1915. február 4.), majd váltott, és Ypszilon aláírással küldte a beszámolóit (*Háborús levelek*, 1915. május 6., július 15., augusztus 5.). Olvasói érdeklődésre lapja közölte: „Éppen a napokban kaptunk levelet felelős szerkesztőnkől, aki a déli harctéren ez ideig még jó egészséggel bír a háborúval járó bajokat”.³⁰

Berkes József bevonulását követően, 1914. augusztus 13-án ideiglenes felelős szerkesztőként a tulajdonos, Wunder Gusztáv vette át a lap irányítását.³¹ Az ideiglenesnek hitt állapot azonban tartósan bizonyult, az 1918 végén bekövetkezett megszűnéséig már senki nem akadt, aki elvállalta, elvállalhatta volna a *Fehértemplom és Vidéke* irányítását. 1914 decemberében a lap tulajdonosa üzent az olvasóinak: „A háború ránk is súlyosan nehezedik. A lap kiállítása felelős szerkesztőnk hadiszolgálatra bevonulása miatt nehéz gondot okoz, a hirdetések száma kevés, de azért törekszünk, hogy társadalmi és közérdekű dolgokról közönségünket kielégítő cikkeket közöljünk.”³² Az is előfordult, hogy a lap „munkaerő hiánya miatt” csak megkésve, pénteken jelent meg.³³ 1916-ban viszont már a papírhány nehezítette a lapkészítést és a megjelenést.

A *Fehértemplom és Vidéke* első éveiben – elsősorban Hegyi Gyula és Sziklay Ferenc felelős szerkesztői működésének idején – munkatársainak körében tudhatta a bánsági terület néhány kiváló költőjét és íróját, közöttük is a legkimagaslóbbat, a temesvári illetőségű Jögrné Draskóczy Ilmát, s megjelentek a lapban Szabolcska Mihály versei is. 1915. április 29-én kezdte a lap – kisebb-nagyobb rendszerességgel – folytatásokban közölni a titokzatos és ismeretlen Deák Ferencné *Az eltűnt falu* című regényét, mely a következő évben könyv alakban is megjelent. Karasjeszenőről pedig ekkoriban az ugyancsak sejtelmes R. H. M., azaz Raikicsné Hauser Mária küldte elfogadható tárcanovelláit. Emellett azonban az igazán színvonalas irodalmat a fővárosi lapokból öllőzött írások – versek, elbeszélések és irodalmi cikkek – jelentették. Mindjárt az induláskor, 1910 februárjában a lap három folytatásban közölte a Horváth János tanulmánya alapján, bizonyos W. E. által összeállított *Egy modern magyar költő* című, Ady pályájával foglalkozó tanulmányt, nyomban ezt követően pedig megjelent Juhász Gyula Komjáthy Jenő bemutató, *Egy elfeledett magyar lángész* című dolgozata is. A lap e korai szakaszában közölte a *Vámbéri ifjúsági küzdelmei – Ahogyan maga elbeszéli* (1910. december 22.) című tárcá is. A *Nyugat* nemzedékéhez tartozó írók és költők közül Kosztolányi Dezső *Ilike az asztalnál* (1911. február 16.), *A hamiskártyás* (1911. szeptember 14.) és a *Hajnali párbeszéd* (1911. november 23.), Csáth Géza *A gróf úr Húsvétja* (1910. május 4.)

²⁹ A D. M. K. E. f. hó 14-én tartott kultúrestjén (...) *Fehértemplom és Vidéke*, 1914. január 15., 2.

³⁰ *Szerkesztői üzenet – T. O. M. Budweis = Fehértemplom és Vidéke*, 1915. január 7., 4. – *A Fehértemplom és Vidéke* élére azonban többé soha nem tért vissza. 1916. január 20-án a lap arról tudósított, hogy a csanádi r. kath. egyházmegye püspöke a náókfalvi plébániához helyezte át. „Berkes József fehértemplomi s. lelkész volt, és 1914 őszén tábori lelkéssé teendők végzésére beszólították őt is, és a déli harctéren végezte lelkészi kötelességét. Hadba vonulása előtt lapunk felelős szerkesztője volt. Áthelyezését éppen ezért sajnáljuk, mindazonáltal távozásával új otthonában megelégedést, örömet és szerencsét kívánunk.” – *Áthelyezés = Fehértemplom és Vidéke*, 1916. január 20., 3.

³¹ *Olvasóinkhoz = Fehértemplom és Vidéke*, 1914. augusztus 13., 2.

³² *T. olvasóinkhoz! = Fehértemplom és Vidéke*, 1914. december 24., 2.

³³ *Lapunk mai száma (...) = Fehértemplom és Vidéke*, 1915. november 25., 2.

című elbeszélésével, Babits Mihály *Kakasviadal – Ady Endrének* (1918. február 7.) című versével szerepelt a lapban. Bródy Sándor tollából *A basa* című, Széchényi grófról, a konstantinápolyi tűzoltóparancsnokról szóló ismertetője (1912. szeptember 19.), Miklós Jutkától pedig a költőnő *Szentelek* című verse (1912. november 14.) kapott helyet az újság tárcarovatában. A századforduló ismert írói közül Eötvös Károly két alkalommal is, *Az öreg gulyás* (1911. április 13.) és *A kálvinista kétféjú sas* (1911. május 18.) című elbeszélésével szerepelt a *Fehértemplom és Vidéke* első oldalán, míg a világirodalmat Thomas Mann *Mindernickel Tóbiás* (1910. november 17.) című elbeszélésével, Maxim Gorkij pedig *Az élet arculata előtt* (1910. december 15.) és a *Gyermeknevelés* (1911. március 16.) című cikkeivel képviselte a város olvasói előtt.

A háború első éveiben hűségesen kitartott a lap mellett Gál Kálmán főgimnáziumi tanár, 1914–1916 között elsősorban az ő tolla nyomán születtek az irodalmi igényű papírra vetett politikai elemzések, helyzetjelentések és a kultúra és művelődés terén történő események beszámolóí. Kiváló tudósítója volt a hátszági élet történéseinek (*Építsen fel Fehértemplom is legalább egy házat a Kárpátokban*, 1915. augusztus 12.; *A kárpáti falvak újra építése*, 1915. augusztus 19.; *A tél küszöbén*, 1915. november 18.), beszámolt II. Vilmos német birodalmi császár fehértemplomi látogatásáról (*Január 20. és 21. napja*, 1916. január 27.; *Vilmos császár Fehértemplomban*, 1916. február 3.), és alkalmanként emelkedett ünnepi köszöntőket írt: *Bírói és írói jubileum* címmel Michalovits Gábor törvényszéki bírót köszöntötte 35 éves szolgálati jubileuma alkalmából (1916. április 6.), *Erzsébet királyné emlékünnepe*n (1916. november 20.) címmel pedig a magyarok szeretett királynőjére emlékezett (1916. november 30. 1–2.; december 7.). 1916. február 3-án ő is elhagyta a szerkesztőséget.³⁴

Wunder Gusztáv – ekkor már újra felelős szerkesztői minőségében a MÁV-tisztviselő Vanatovits Lászlót vette maga mellé főmunkatárának. Alig egy hónappal később a vasúti üzletvezetőség Vanatovitsot is Temesvárra vezényelte.³⁵ Ettől kezdve a *Fehértemplom és Vidéke* megjelenését már csak külső munkatársak biztosították. Dinnyés Árpád hírlapíró „hangulatos, mély érzésű, szép költeményeivel és elbeszéléseivel”,³⁶ Zalán Nándor „ismert tollú felvidéki író”, a pesti színházok sikeres kuplé-szerzője verseivel és tárcáival,³⁷ Sárvári Vass Gyula a fehértemplomi 43. gyalogezred önkéntes tizedese pedig hazafias költeményeivel³⁸ segítette az akkor már erősen cenzúrázott hetilap megjelenését. De mindez már alkalmi közreműködés és szerepvállalás volt a háborútól elcsigázott déli határvidéken.

A hetilap különösen nagy teret biztosított a harctéri jelentéseknek, ezen belül is kitüntetett figyelemmel kísérte a mozgósított fehértemplomiak sorsát. A városbeli katona Montenegróban bekövetkezett haláláról számolt be a *Saffer Károly tüzemester – Schutz kapitány levele, Bilek, 1914. dec. 16.* című tudósítás (1915. január 28.), Vanatovits László *Búcsúzás* című írásában Gyulától köszönt el, aki Galíciában halt meg (1915. február 11.), egy névtelen *Orosz fogságban* címmel négy részes beszámolót küldött a távoli keletről (1915. január 28., február 4., február 18., március 4.), és ugyancsak név nélkül érkezett *Az ágyú hangja* (1915. február 11.) című tudósítás is. Nobel Sándor dr., resicabányai ügyvéd *Levél a harctérről* (1915. április 22.), Kálmán Jenő pedig *Az olasz határon* (1916. február 24.) címmel számolt be a háború rettenetes hétköznapijairól. Szittya János *Sebes Drina* címen írt verset (1915. december 23.), egy ugyancsak névtelen katona pedig *Emlékezzünk* címmel írta meg harctéri levelét (1918. április 18.).

³⁴ *A szerkesztőségünkől = Fehértemplom és Vidéke*, 1916. február 3., 2.

³⁵ *Áthelyezés = Fehértemplom és Vidéke*, 1916. március 9., 2.

³⁶ *Dinnyés Árpád hírlapíró (...) = Fehértemplom és Vidéke*, 1917. július 19., 3.

³⁷ *Új munkatárs = Fehértemplom és Vidéke*, 1917. december 13., 3.

³⁸ *Szerkesztőségünkől = Fehértemplom és Vidéke*, 1918. március 7., 3.

Wunder Gusztáv lapja, a *Fehértemplom és Vidéke* kilencedik évfolyamának szomorú lezárásaként, 1918. november 14-én a mindössze két oldalas számának első oldalának teljes terjedelmében, óriási betűkkel közölte: „Különféle okok arra kényszerítenek bennünket, hogy lapunk megjelenését a mai nappal további intézkedésig beszüntessük.”³⁹ Valójában magában a létezésében rejtett a *Fehértemplom és Vidéke* küldetése. Megszólalási lehetőséget teremtett mindazok számára, akik az indulatokkal telített Délvidéken a polgári Magyarországot építették.

Irodalom

- [GÁL Kálmán], *A fehértemplomi „Társaskör” története* (Kultúrtörténeti adatok 1876–1912), Írta és felolvasta Gál Kálmán 1912. február 4-én, a Kaszinó ünnepies megnyitása alkalmával, Kiadja a Kaszinó, Fehértemplom, Wunder Gyula könyvnyomdája, 1912, 40 p.
- HEGYI József, *Palermo és környéke = A fehértemplomi m. kir. állami főgimnázium XXXII. értesítője az 1906–1907. tanévről*, Közzéteszi Bodnár György főgimn. igazgató; Fehértemplom, Nyomattott Kuhn Péter könyvnyomdájában, 1907, 3–21.
- [HEGYI József], *Versenek 1885–1892*, Írta Hegyi József, Budapest, Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, 1893, 146 [6] p.
- Hernád mellől*, Tizenhat elbeszélés, Írták Hegyi József, ifj. Kemény Lajos, Kuszka Géza, Sárosi Árpád, Kassán, Bernovits Gusztáv nyomása, 1893, 190 p. – HEGYI József, *Virághullás*, 3–15.; *Az elzúllott*, 17–43.; *Ott fekszik a ravatalon* 45–54.
- [SZIKLAY Ferenc, dr.], *A császár bora*, Írta Sziklay Ferenc, Fehértemplom, Wunder Gusztáv könyvnyomdája, 1913, 32 p.

Keywords: First World War; Julius Wunder’s enterprise; press business; Hungarians in Fehértemplom; Ferenc Sziklay high school teacher

MÁK FERENC

³⁹ *Tisztelt Előfizetőink!* = *Fehértemplom és Vidéke*, 1918. november 14., 1.